

DOI: 10.7596/taksad.v6i4.1061

Citation: Samani, H., & Onurkan Samani, M. (2017). Tanzimat Döneminde Kıbrıs Zaptiye Teşkilatı. Journal of History Culture and Art Research, 6(4), 735-747. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i4.1061>

Tanzimat Döneminde Kıbrıs Zaptiye Teşkilatı

Cyprus Zaptiyeh Establishment during the Tanzimat Era

Hasan Samani¹, Meltem Onurkan Samani²

Abstract

During the Tanzimat (reform) period, which was a unique period in the history of Ottoman modernisation, many new institutions were established. The Tanzimat reforms also affected Cyprus, which had been an Ottoman island since 1571. One of the institutions was the Zaptiyeh (police) organization, formed to provide domestic security services. The Cyprus Zaptiyeh organization was established through various regulations implemented during the period between 1846-1871. At the beginning of process, the establishment of a Zaptiyeh squad was initiated. By 1870, a Zaptiyeh battalion composed of four squadrons, and attached to Cezâir-i Bahr-i Sefid (Mediterranean Islands) Province Regiment, was established in Cyprus. Throughout the Tanzimat period, the Cyprus Zaptiyeh organisation failed to meet the island's domestic security services requirements. Therefore, the local authorities of Cyprus consistently sought to strengthen the organisation. In this context, the present study aims to investigate the process of the establishment of the Zaptiyeh organization based on the specific challenges in Cyprus.

Keywords: Cyprus, Zaptiyeh, Domestic security, Ottoman.

¹ Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kıbrıs. E-mail: hasan.samani@neu.edu.tr

² Lefke Avrupa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kıbrıs. E-mail: msamani@eul.edu.tr

Öz

Osmanlı yenileşme tarihinde özgün bir yere sahip Tanzimat döneminde kamu hizmetlerini yerine getirecek birçok yeni kurum oluşturulmuştur. 1571'den bu yana bir Osmanlı adası olan Kıbrıs'ta da Tanzimat'ın kurumsal yeniden yapılanmaya ilişkin yansımalarını görmek mümkündür. Bu dönemde yapılan düzenlemelerden bir tanesi de toplumun can ve mal güvenliğini sağlayacak modern bir iç güvenlik kurumu olarak Zaptiye Teşkilatı'nın kurulması olmuştur. Osmanlı geneliyle paralel olarak Kıbrıs'ta bir Zaptiye Teşkilatı'nın kuruluşu 1846-1871 arası dönemde yapılan çeşitli düzenlemelerle gerçekleşmiştir. Bu sürecin başında adada zaptiye birlikleri oluşturulmaya başlanmış, 1870 senesine gelindiğinde Kıbrıs'ta Cezâir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Zaptiye Alayı'na bağlı dört bölüklü bir Zaptiye Taburu teşkil edilmiştir. Tanzimat dönemi boyunca Kıbrıs'taki zaptiye birliği adanın iç güvenliğini sağlamada yetersiz kalmış, Kıbrıs'ın yerel idarecileri güçlendirilmesi için sürekli çaba sarf etmişlerdir. Bu bağlamda, mevcut çalışmada Kıbrıs'ta Zaptiye Teşkilatı'nın kurulması süreci, süreci olumsuz etkileyen çeşitli faktörlerle birlikte incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Zaptiye, İç güvenlik, Osmanlı.

Giriş

Tanzimat döneminde yapılan önemli ıslahatlardan birisi, devletin iç güvenlik hizmetlerini düzenlemek amacıyla Zaptiye teşkilatının kurulması olmuştur. Tanzimat fermanının ilânını müteakiben, iç güvenlik unsurlarının merkezileştirilmesi ve yeni zaptiye birliklerinin oluşturulması süreci başlatılmıştır. 1844 senesinde ise tımarlı sipahi örgütü lağvedilerek, oluşturulan yeni zaptiye birliklerine eklenmesi öngörülmüştür. Zaptiye teşkilatının gerçek anlamda kurulabilmesi için gerekli mevzuatı hazırlayıp uygulamaya geçirmek göreviyle 1845 senesinde İstanbul'da Zaptiye Müşirliği kurulmuş, bir yıl sonra, 1846 senesinde müşirlikçe hazırlanan bir nizamname ile Zaptiye Teşkilatı'nın oluşturulması süreci başlatılmıştır. Müteakip dönemde taşrada da zaptiye alayları oluşturularak, idarelerinin buraya bağlanmasına çalışılmıştır. Bu amaçla Tanzimat döneminin 1846-1871 yılları arasında birçok talimatnâme/nizamnâme çıkarılmıştır.³

³ Tanzimat Dönemi Osmanlı Zaptiye Teşkilatı'nın kuruluş süreci hakkında ayrıntı için bkz; *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, III, 5. Kısım 1793-1908*. Ankara: Genel Kurmay Basımevi, 1978, s. 252; Ali Sönmez, *Tanzimat Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005; Ali Sönmez, “ Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, *AÜDTCF Tarih Bölümü Dergisi*, XXXIV, 37, 2006, s. 199-219; Ali Sönmez, “Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatı'ndan Jandarma'ya”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007) Bildirileri*, C.VI Ankara, 2012, s. 2855-2863; Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara, 1997, s.317-323. İlk Zaptiye Nizamnamesi üzerindeki Fransız etkisi hakkında bkz;

Kıbrıs'ta Zaptiye Birliklerinin Oluşturulması

Kıbrıs'ta zaptiye birliklerinin oluşturulması süreci Tanzimat'ın ilânından hemen sonra başlamıştır. Ancak, süreç içerisinde çıkarılan mevzuata uygun bir zaptiye teşkilatının burada kurulması, Osmanlı genelinde olduğu gibi, çeşitli nedenlerden dolayı hemen mümkün olamamıştır. Kıbrıs'ta zaptiye teşkilatının kuruluşunu belli bir yıl ile anmaktansa ilgili süreç içinde değerlendirmek akla daha yakın gelmektedir. Ada'nın büyüklüğü ve nüfusu dikkate alındığında burada toplumun emniyet ve asayişini sağlayacak, üzerine yüklenen vergi tahsili gibi malî yükümlülükleri yerine getirebilecek bir Zaptiye Taburu'nun kurulması ancak 1870 senesinde gerçekleşebilmiştir.

Müşiriyetin kurulmasıyla birlikte öncelikli olarak İstanbul'da Nizamiye ordusu gibi örgütlenmiş zaptiye birlikleri kurulmuştur. Taşrada da benzer bir teşkilat oluşturularak Müşiriyet idaresi altına konulması çalışmaları başlatılmasına karşın, süreç çok ağır işlemekteydi. Zaptiye teşkilatlarının kurulmasına öncelik verilen Rumeli ve Anadolu eyaletlerinde türlü sorunlar yaşanmaktaydı. Yeni zaptiye birliklerinin oluşturulmasında, bundan önce redif ve mansure süvari birliklerinin teşkilinde olduğu gibi, tımarlı sipahilerden yararlanılması tasarlanmıştı.⁴ Ancak, tımar sisteminin kaldırılmasıyla birlikte tımarlı sipahilerin eski gelirlerinin yarısı üzerinden emekli edilecek olmaları sorun yaratmıştı. Gelir kaybına uğrayan sipahiler buna pek yanaşmıyor, emeklilik işlemleri öngörülenden daha uzun sürüyordu. Birliklerin oluşturulduğu yerlerde ise yöneticiler tımarlı zaptiyeleri görevleri dışında kullanıyorlardı. Zaptiyenin yem ve yiyeceğini girdiği köy halkından temin etmesi yaşanan bir diğer sorundu. Gerektiği kadar zaptiye istihdam yetkisinin yerel idarelere bırakılmış olması, Osmanlı hükümetinin taşra zaptiyesi üzerindeki denetimini zorlaştırıyor, suiistimallere açık kapı bırakıyordu.

Tımarlı sipahiliğin kaldırıldığı 1844 senesinde Kıbrıs Zaptiye birliğinde görevli tımarlı zaptiye askeri sayısı 56 idi. Bunların 11'i Lefkoşa'da, diğerleri Tuzla (5), Leymosun ve Piskobu (4), Gilan ve Evdim (4), Baf ve Kukla (4), Hirsofu (4), Lefke ve Omorfo (6), Dağ ve Değirmenlik (6), Mesarya (4), Girne (4), Mağusa ve Karpas (4) kazalarında görev yapmaktaydı. Lefkoşa'da görev yapan zaptiye askerlerinin üçü süvari, geriye kalanlar piyadeydi. Burada görev yapan tek Kavas 120, erler 125 kuruş maaş almaktaydı. Diğer kazalarda görev yapan zaptiye askerlerinin tamamı piyade olup her biri aylık 80 kuruş maaş

Mesut Gülmez, "The First Document On the Establishment of the Police Organization and its source", *Turkish Public Administration Annual*, 9-10, 1983, s. 53-69.

⁴ Tımarlı sipahiliğin kaldırılması süreci ve bu süreçte tımarlı sipahilerin Zaptiye Teşkilatı içinde kullanılmaları hakkında bkz; Veli Aydın, "Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 12, 2002, s.65-104.

almaktaydı. Zaptiye birliğinin toplam aylık maaşları 4970 kuruş idi. (BOA. MAD. d. 9420, s. 21).

Şüphesiz 56 tımarlı zaptiye askeri ile Kıbrıs'ın iç güvenliğini sağlamak mümkün değildi. Genel olarak Osmanlı taşra zaptiyesinin istenilen duruma gelememesi karşısında, bazı yerlerde başıbozuk askerlerin kullanılması yoluna gidilmişti. (BOA. A. AMD., 14/57; Sönmez 2006:205). Nitekim tarihsiz olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde mevcut, 1846-1850 arası dönemde tutulmuş olması kuvvetle muhtemel bir kayıta göre Kıbrıs'ta istihdam edilmiş olan toplam 306 zaptiye askerinin 250'si başıbozuklardan oluşmaktaydı. (BOA. SRA. d., 310).

Nizamnâmelerin Kıbrıs Zaptiye Birlikleri'ne Uygulanması

Osmanlı hükümeti taşra zaptiyesini İstanbul zaptiye teşkilatı usulüne göre düzenleyip, denetim altına almak amacıyla 1850 senesinde yeni bir çalışma başlattı. Müşir başkanlığındaki komisyonun hazırlamış olduğu rapora göre Cezâir-i Bahr-i Sefîd, Anadolu, Rumeli ve Arabistan eyaletlerinde 14 Alaydan ibaret zaptiye birlikleri kurulması öngörülmüştür. Alayların her biri 4 tabur, taburların her biri de 4 bölükten oluşacaktı. Her bölükte 131 zaptiye bulunacaktı. Uygulama öncelikle, Anadolu ve Rumeli'de yapılacaktı. Bu öngörülere rağmen, patlak veren Kırım Savaşı (1854-1856) süreci kesintiye uğratmış, uygulamaların tekrar gündeme gelmesi ancak savaşın sona erdiği 1856 senesi sonrasında mümkün olabilmıştır. (Sönmez 2006: 209).

Yapılacak yeni düzenlemelere ön hazırlık niyetine 1859 senesinde, zaptiyenin toplum nezdindeki itibarını güçlendirmek için zaptiye sergerdelerine binbaşı, bölükbaşlarına da yüzbaşı denilmesi kararlaştırıldı. (BOA. İ. MVL., 16545; Sönmez 2006: 209). Bu değişiklik Kıbrıs'a da yansımıştır. 1859 senesi Mart ve Nisan ayları itibarıyla Kıbrıs'ta, 1 Yüzbaşı ve 1 kâtip ile birlikte 8 süvari çavuşu, 76 süvari eri, 16 piyade çavuşu ve 150 piyade eri olmak üzere 252 zaptiye personeli bulunmaktaydı. Bunların, 3 süvari çavuşu, 37 süvari eri, 4 piyade çavuşu ve 65 piyade eri olmak üzere, 109'u Lefkoşa'da görev yapmaktaydı. Geriye kalan zaptiye Tuzla, Leymosun, Baf-Kukla, Mağusa, Hirsofi, Lefke-Omorfo, Mesarya, Karpaz, Dağ ve Değirmenlik kazalarının güvenliği ile vergi tahsili için görevlendirilmiştir. Yüzbaşı 500, kâtip 250, süvari çavuşu 170, süvari eri 140, piyade çavuşu 90, piyade eri 75 kuruş maaş almaktaydı. Kıbrıs zaptiyesinin 1 aylık toplam maaşları 25. 440 kuruştur. (BOA. ML. MSF. d., 1445).

Kıbrıs yerel idaresi, zaptiyenin mevcut maaşlarının kendilerine yetmediği beyanıyla Mart 1859'de ada zaptiyesi maaşlarına 8 bin 90 kuruş zam yapılmasını talep etmiş (BOA. A. MKT. MVL., 96/81), ancak tasarruf tedbirlerinin uygulamada olduğu bu dönemde merkezi hükümet

bu talebi uygun bulmamıştı. (BOA. A. MKT. MVL., 97/22).⁵ Eylül/Ekim 1859 itibarıyla da Kıbrıs'taki zaptiye sayısı ile maaşlarında herhangi bir değişiklik yoktur. (BOA. C. ZB. 53/2616).1850 tarihli komisyon raporu dikkate alındığında 1859 senesi itibarıyla Kıbrıs'taki zaptiye birliğinin aşağı yukarı iki bölük büyüklüğünde olduğu ve henüz burada tam anlamıyla bir zaptiye taburunun kurulamadığı anlaşılmaktadır.

1861 senesinde taşra zaptiye birliklerini alay ve tabur seviyesinde düzenleyen 39 maddelik yeni bir nizamnâme çıkarılmıştır. Buna göre her alay 3 tabur, her tabur da 5 bölükten oluşacaktı. Her taburda binbaşı ve tabur kâtibi, her bölükte yüzbaşı, mülâzim-i evvel, mülâzim-i sâni, bölük emini, 4 çavuş ve 8 onbaşı bulunacaktı. Binbaşı 1000, Tabur kâtibi 500, Yüzbaşı 450, mülâzim-i evvel 300, mülâzim-i sâni 250, Süvari Çavuşu 220, Bölük Emini ve Piyade Çavuşları 150, Süvari Onbaşları 210, Piyade Onbaşları 120, Süvari erleri 200, Piyade erleri 100 kuruş maaş alacaktı. Zaptiye askerliğinin süresi iki sene olarak belirlenmiştir. 25 ile 50 yaş aralığında olup, askerliğini tamamlamış olanlar arasından istihdam edilecek zaptiye erlerinin mazereti olmaksızın görevden ayrılması mümkün olmayacak, isteyenler iki yıllık görev sonunda yeniden istihdam edilebilecekti.⁶

1861 Nizamnamesini 1864 tarihli 12 maddelik bir talimatname takip etmiştir. Zaptiyenin mülkî ve askerî görevlerini belirleyen talimatname ayrıca zaptiye alaylarının teşkilatını düzenlemiştir. Buna göre süvari ve zaptiye erleri, başlarında bir onbaşının bulunduğu takımlara bölünerek eyalet, sancak ve kazalara taksim olunacaktı. Her takım 6 zaptiyeden oluşacak, bir kazada görev yapan takımlar bir bölüğü meydana getirecekti. Bölüklerin sevk ve idaresi Bölük Ağası'nın sorumluluğunda olacaktı. Bölüklerin bir araya gelmesiyle bir tabur oluşacak, taburun sevk ve idaresi Tabur ağası veya Sancak ağasında olacaktı. Görüldüğü gibi yeni düzenlemeyle yüzbaşı rütbesi, bölük ağalığına, binbaşı rütbesi ise tabur ağalığına dönüştürülmüştür. (Sönmez 2006: 214-216).

1864 düzenlemeleri Kıbrıs'ta hemen uygulanmamıştır. Nitekim 1865 senesine gelindiğinde Ada'daki zaptiye teşkilatı içinde görev yapan bölük zabitanın, Bölük Ağası değil, önceden olduğu gibi Yüzbaşı rütbesini taşıdığı görülmektedir.

1865 senesi itibarıyla, tabur karargâhı Lefkoşa'da bulunan Kıbrıs Zaptiyesinin toplam personeli 268 kişiden oluşmaktaydı. Bunların 127'si Lefkoşa'da, geriye kalanı ise diğer kazalarda görev yapmaktaydı. Lefkoşa'da görev yapan zaptiye bir yüzbaşı, bir zaptiye katibi, mal sandığı ve kalem odasını koruyan iki memur, Mutasarrıflık dairesinde bulunan bir çavuş ile iki zaptiye eri, bir meclis çavuşu, yabancı mahpusların muhafazası için görevli 24 tersane

⁵Osmanlı hükümetinin tasarruf politikaları nedeniyle başka yerlerden gelen maaş talepleri de uygun bulunmuyordu. 1862 senesindeCezair-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nde sadece Limni adasının 800 kuruşluk zam talebi uygun görülmüş, diğer adalardan zam artışından kaçınılması istenmişti (BOA. A. MKT. MVL., 139/52).

⁶ Nizamnâmenin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bkz. (Sönmez 2006: 210-217).

çavuşu, yerli ve borçlu hapisanelerinin muhafazasından sorumlu 15 er, vergi tahsilinde kullanılmak üzere ada içlerinde görevlendirilen 47 süvari eri, Hükümet Konağı kapısında olup yüzbaşı maiyetinde bulunan 17 er ve Lefkoşa çarşısını denetlemek üzere çarşı zabiti emrinde üç takım halinde dönüşümlü görev yapan 26 erden oluşmaktaydı. (BOA. İ.MVL., 23627).

Lefkoşa dışındaki kazalarda istihdam edilen 141 zaptiyenin, kazaların büyüklüğüne göre taksim edildikleri görülmektedir. Lefkoşa dışındaki kazaların zaptiye sayısı aşağıdaki tabloda görülebilmektedir.

Tablo 1: Lefkoşa Dışındaki Kaza ve Nahiyelelerin Zaptiye Mevcudu (1865).

Kaza	Süvari Çavuşu	Piyade Çavuşu	Süvari Eri	Piyade Eri
Tuzla	2	1	7	14
Gerine	---	1	2	4
Leymesun	1	1	3	10
Mağusa	---	1	2	5
Baf/Kukla	1	2	4	20
Hirsofu	---	1	2	6
Lefke/Omorfo	1	1	6	5
Mesarya	---	1	4	7
Karpaz	---	1	2	6
Dağ	---	---	3	2
Değirmenlik	---	---	2	2
Gilan/Evdim	---	1	2	5
TOPLAM	5	11	39	86

Dönem boyunca adadaki zaptiye teşkilat ve kadrosunun Kıbrıs toplumunun can ve mal güvenliğini sağlamada yetersiz kaldığı ve Kıbrıs idaresinin sürekli olarak zaptiye sayısını artırmaya çalıştığı anlaşılmaktadır. Eşkîyalık faaliyetlerinin arttığı 1861 yılı başlarında, Kıbrıs Mutasarrıflığının talebi üzerine 10 süvari zaptiye ile 2 kır serdarının istihdamı için irade çıkarılmıştır. (BOA. İ. MVL. 19578).

1865 senesinde Kıbrıs zaptiyesinin sayısı, yerel idarenin talebi üzerine artırılmıştır. 268 kişilik zaptiyenin, Lefkoşa'daki hapishaneler ile diğer hükümet dairelerinin emniyetini sağlamada ve vergi tahsilinde yeterli olmadığından, Kıbrıs Mutasarrıflığı 50 zaptiyenin daha istihdamını talep etmiştir. Talep edilen 50 zaptiye, Osmanlı Hükümeti'nce biraz fazla bulunmuş, bunun yerine 40 zaptiyenin istihdamına karar verilmiştir. (BOA. İ. MVL. 23627).

1865 senesinde bu kez kolera salgını sırasında Mısır ve Suriye'den kaçıp Kıbrıs'a gelerek hastalığı buraya da bulaştıranların yarattığı kargaşalığı önlemek ve sahillerin muhafazası için, Mayıs'tan itibaren 4 kır serdarı, 20 süvari ve 3 piyade zaptiye, Haziran'dan itibaren Tuzla ve İskele kasabalarının sahil güvenliğini sağlamak üzere 3 zaptiyenin geçici olarak istihdamına karar verilmişti. (BOA. İ. MVL. 24313).

Zammın hangi sene yapıldığı tespit edilememekle birlikte, 1868 senesine gelindiğinde Kıbrıs zaptiye erlerinin maaşlarına artış yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu yıl içinde adada görev yapan piyade zaptiye eri 90, süvari zaptiye eri ise 166 kuruş maaş almaktaydı. (BOA. ŞD.3220/53).

Son olarak 1870 senesinde çıkarılan Askeri Zaptiye Tüzüğüyle, her vilayette bir zaptiye alayı kurulması kararlaştırılmıştır. Alaylar, vilayetlerin durumuna göre çeşitli sayıda taburlardan, taburlar da yine 2-10 arasında değişen sayılarda bölüklerden, bölükler de manga büyüklüğündeki takımlardan oluşacaktı. Bu yıl itibarıyla Kıbrıs Zaptiye Taburu, Cezaîr-i Bahr-i Sefîd Alayı'na bağlı olup, üçü piyade, biri de süvari olmak üzere dört bölükten oluşmaktaydı. Her bir piyade bölüğünün personel kadrosu bir bölük ağası, bir bölük muavini, bir jurnal emini, sekiz kol vekili, sekiz kol muavini ve 64 er olmak üzere 83 personelden oluşmaktaydı. Üç piyade bölüğünün toplam personel sayısı 249 idi. Süvari bölüğü ise bir bölük ağası, bir bölük muavini, bir jurnal emini, yedi kol vekili, yedi kol muavini ile 28 erden oluşmaktaydı. Süvari bölüğünün toplam personel sayısı 45 idi. Taburun toplam personel sayısı zabitlerle birlikte 294 idi. Kıbrıs Zaptiye Taburu, tabur ağasının komutasında idi. Tabur karargahında bir de muhasebat emini görev yapmaktaydı. Alay'ın diğer taburları Biga, Sakız, Midilli ve Rodos'ta konuşlanmıştı. (Cezaîr-i Bahr-i Sefîd Vilayet Salnâmesi 1287: 84-86).

Zaptiye personel sayısında artış görülmesine rağmen, 1872'ye gelindiğinde Kıbrıs zaptiyesinin adanın iç güvenliği ile asayişini tesis etmede yeterli duruma gelememişti. Özellikle Lefkoşa merkezi dışındaki kazalarda istihdam edilen zaptiyenin azlığı dikkat çekmektedir. Nitekim, adada artmaya başlayan hayvan hırsızlıkları karşısında mevcut zaptiye yetersiz kaldığından, Kıbrıs Mutasarrıfı MehmedVeis Paşa bura zaptiyesinin 50 piyade ve 30 süvari ile takviye edilmesini talep etmiştir. Hayvan hırsızlıkları yanında, mevcut zaptiyenin Lefkoşa'daki derme çatma 25 oda ve koğuştan oluşan hapishanede bulunan *“katili ve katil gürûhundan 450 adamın”* muhafazası ve vergitahsilinde de kullanılıyor olmalarına dikkat çekenVeis Paşa, altı kazada bulunan yaklaşık 700-800 köyün emniyetini sağlamada mevcut zaptiyenin yetersizliğini dile getirmişti.(BOA. TŞR. KB. 37: 20).

Suç ve Suçluya Engel Olmada Zaptiye Birliklerinin Yetersizliği

Hayvan hırsızlığı, bu dönemde en çok işlenen suçlardan biri olacak ki, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Makariyos, 1872 tarihli layihasında bu konuya da yer vermişti. Sofroniyos, bu suç karşısında verilen cezaların caydırıcı olmadığını, bu nedenle de bu sorunun önüne geçilemediğini belirtmektedir. Sofroniyos, özellikle Hristiyan köylerde yapılan hayvan hırsızlıkları sonucunda, adalet mekanizmasının iyi işlemez durumda olduğuna dikkat çekmektedir. Nüfusu tamamen Hristiyan olan köy ahalisinin hayvanlarının Müslümanlarca çalınması karşısında mahkemelerde Müslüman şahit gösterme zorunluluğu, onları zor durumda bırakmaktadır. Bulsalar bile, mahkeme sonuçlanıncaya kadar çalınan hayvanlar semizliklerini yitirmekte ve değerlerini kaybetmektedirler. Dolayısıyla, çalınan hayvanlarının kimler tarafından çalındığını bilseler bile bu kişiler çoğunlukla şikayetçi olmaktan vazgeçiyorlardı. Üstelik, hayvan hırsızlığından hüküm giyenlerin cezalarının çok hafif olması, bu gibilerin hırsızlığa devam etmelerini teşvik etmekte ve kendilerinden önceden şikayetçi olanlara baskı uygulamalarını engelleyememekteydi. Sofroniyos, çözüm olarak, hayvan hırsızlıklarına karışanların ada dışına sürülmelerinin caydırıcı bir yöntem olabileceğini düşünmekteydi. (BOA. A. MKT. MHM. 442/33).

Sonraki gelişmeler Veis Paşa'nın özellikle Lefkoşa hapishanesinin muhafazası ile ilgili endişelerini haklı çıkarttı. 9 Ocak 1873 tarihinde Lefkoşa hapishanesinde tutulan mahkumlar isyan çıkararak kaçmaya teşebbüs ettiler. Sonuçta, hapishanenin ahşap kapısını kırıp, Girne kapısını aşmayı başarak Lefkoşa surları dışına çıkmayı başaran kırkı Müslüman, yirmi üçü gayrimüslim mahpus, Topçu taburu binbaşısının topladığı süvari birliği sayesinde daha fazla ilerleyemeden yakalanmışlardı. (Hill 2015: 217-218).

Veis Paşa'nın adadaki zaptiye sayısının artırılması talebi üzerine böyle bir olayın yaşanması, Lefkoşa'daki güvenlik zafiyetini su yüzüne çıkarmıştı. Osmanlı hükümetinin bu duruma kayıtsız kalmadığı görülmektedir. 4 Mayıs 1874 tarihli olup tabur ağası, hesap emini, bölük ağaları ve bölük muavinlerinden oluşan Kıbrıs Zaptiye Meclisi üyelerinin imza koyduğu deftere göre, bu tarihte adadaki Zaptiye Teşkilatı'nın personel sayısı zabitlerle birlikte 369'a ulaşmıştır. Kıbrıs Zaptiye teşkilatına ilâve edilen personel, geçici zaptiye statüsünde istihdam edilmekteydi. Nitekim bu tarihte toplam dört bölükten oluşan Kıbrıs Zaptiye Taburunun bir bölüğü "*muvakkatan kayd olunan*" yani geçici zaptiyeden oluşmaktaydı. Geçici zaptiye bölüğü bir bölük ağası, iki kol vekili, dört kol vekili muavini ve 43 zaptiye erinden oluşmaktaydı. Bölüğün toplam personel sayısı 50 idi. Taburun aslî bölükleri iki piyade ve bir süvari olmak üzere üç muvazzaf bölükten oluşmaktaydı. Bunların toplam personel sayısı 319 idi. (GMA.MD.19, 48-51).

Zaptiye Birliklerinin Durumu ve Geliştirilmesi Çabaları

Süvari bölümünde bir bölük ağası, bir bölük ağası muavini, altı kol vekili, altı kol vekili muavini mevcuttu. Altı kolun her biri on erden oluşmaktaydı. Toplam er sayısı 60 olan bu bölümün toplam personel sayısı 74 idi. Başında bölük ağasının bulunduğu birinci piyade bölümü beş koldan oluşmaktaydı. Bölük ağasının bir de muavini vardı. Her kolun bir vekili, ilk dört vekilin iki, beşinci vekilin ise üç muavini mevcuttu. Bölüğün zaptiye eri sayısı 108, toplam personel sayısı 126 idi. İkinci piyade bölümünün teşkilatındaki tek fark, bu bölükteki beş kol vekilinin tamamının da ikişer muavinin olmasıydı. Bölükteki zaptiye eri sayısı 100, toplam personel sayısı 117 idi. Tabur ağası (komutanı) ve hesap eminiyle birlikte taburun personel sayısı 369 idi. (GMA.MD. 19, 48-51).⁷

Kıbrıs zaptiyesi, büyük ölçüde adanın yerli Müslümanlarından oluşturulmuştur. İmparatorluğun diğer bölgelerinden Kıbrıs'ta istihdam edilen zaptiye sayısı çok azdır. 1874 tarihli Mutasarrıflık Defteri'nde tüm zaptiyenin isimleri ve nereli oldukları kayıtlıdır. Zaptiye personeli arasında Lefkoşalı Müslümanlar çoğunluğu oluşturmaktaydılar.

Ada kırsalında, zaptiye erlerinin çoğunlukla ilgili nahiye sakinleri arasından istihdam edildiği anlaşılmaktadır. 1864 ve 1867 yılları itibarıyla Karpaz Nahiyesi'nde görev yapmış zaptiyeden üç süvari eri, bir piyade çavuşu ile bir piyade eri Lefkoşalı, piyade çavuşlarından biri

⁷ İngilizler, Ada idaresini devraldıklarında burada 292 zaptiye mevcuttu. Muhtemelen bu sayı sadece muvazzaf zaptiye personelini içermekteydi. İngiliz idaresi başlangıçta mevcut zaptiye kuvvetlerini olduğu gibi muhafaza etme kararı almışsa da bir süre sonra zaptiye erlerinin çoğunun faal hizmete uygun olmadıkları ve görevlerine yeni idare altında da devam etmek isteyenlerin de okuma yazma bilmedikleri gerekçesiyle bir kısmının görevine son vermişti. Buna rağmen, müteakip yapılanmada zaptiyenin büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturmuştu. Bkz. Nasim Zia (1975). *Kıbrıs'ın İngiltereye Geçışı ve Ada'da Kurulan İngiliz Hakimiyeti*, Ankara, 1975. s.87-88.

Lakadamy (Lefkoşa köylerinden)'lı iken, geriye kalan on üç piyade erinin Galatya, Livadya, Ayantroniko, Komikebir, Bladanisso, Aysimyo, Eftakomi, Ayistad ve Kridya gibi Karpaz nahiyesi köyleri sakinlerinden istihdam edilmiştir.(BOA.TŞR. KB. M. 258/116-117).

Süvari zaptiyesinin maaşı piyade zaptiyesinin maaşından fazla idi. 1864 senesi itibariyle, KarpazNahiyesi'nde görevli süvari erlerinin maaşı 200 kuruş, piyade erlerinin maaşları 120 kuruş idi. Piyade erlerinin amiri durumundaki çavuş 150 kuruş maaş almaktaydı. BOA.TŞR.KB.M. 258/116-117). 1867 senesine gelindiğinde Karpaz Nahiyesi zaptiyesinin maaşlarında azalma görülmektedir. Bu tarihte süvari erlerinin aldığı maaş 166 kuruş 26 paraya, piyade erlerinin maaşı 100 kuruşa ve piyade çavuşunun maaşı 125 kuruşa gerilemiştir. (BOA. TŞR. KB. M. 258/124).

1874 senesi itibariyle tabur ağası 710, hesap emini 380, süvari bölük ağası 380, süvari bölük ağası muavini 280, süvari kol vekili 120, süvari kol vekil muavini 110, süvari eri 110, piyade bölük ağası 330, piyade bölük ağası muavini 235, piyade kol vekili 100, piyade kol vekili muavini 95, piyade eri 90 kuruş maaş almaktaydı. Geçici zaptiye bölük ağasının maaşı 235, kol vekilinin maaşı 100, geçici zaptiye erlerinin maaşı 90 kuruştı. (GMA. MD. 19, 48-51).

1872 senesinde Osmanlı Hükümeti'nin memur maaşlarının kırk günde bir verilmesi yönünde almış olduğu karar⁸, Kıbrıs zaptiye erleri arasında tepkiye neden olmuştur. Maaşlarının zaten az olduğunu dile getiren zaptiye, görev icabı başka bir bölgeye nakledildiklerinde ailelerinin zor durumda kaldığını, maaşlarının kırk günde bir verilmesi halinde topluca istifa edeceklerini bir arzuhalde mutasarrıflığa bildirmişler ve maaşların eskisi gibi otuz günde bir verilmeye devam edilmesini talep etmişlerdi. Bâbîâlî'ye gönderilen 10 Temmuz 1872 tarihli Kıbrıs İdare Meclisi kararına göre, mutasarrıflık, merkezi hükümet tarafından yapılan bu değişikliğin zaptiye'yi de kapsayıp kapsamadığını, kapsaması halinde fukara ve aile sahibi zaptiye'nin zora gireceğini, zaptiye'nin toplu istifası halinde ise yerlerine yenilerinin hemen istihdam edilmesinin imkân dahilinde olmadığını, bu şartlarda adanın asayişinin sağlanması ile birlikte gelirlerin tahsilinde de zorluk çekileceğine dikkat çekmiştir. (BOA. TŞR. KB. 30, s. 67/2).

Osmanlı hükümetinin yukarıda belirtilen sorun karşısındaki hareket tarzı bilinmemekle birlikte, mevcut maaşlarının yetersizliği karşısında, zaptiye'nin girdiği köylerde kendilerinin yiyecek ve atlarının yem ihtiyacını köylüye yüklemeye devam ettiği ve bunun da köylüde sıkıntı yarattığı bilinen bir husustur. (Zia 1975: 88).

---

⁸1872 Martı başından itibaren uygulanması öngörülen bu kararla ilgili Kıbrıs'a gelen emirnâme-i sâmi'de, ilgili kararın zaptiye erlerini de kapsayıp kapsamadığı hususu açık olmadığından Kıbrıs Mutasarrıflığı, konunun açıklığa kavuşturulması için 29 Mart 1872 tarihinde Zaptiye Nezareti'ne bir telgraf göndermişti. Telgraf özeti için bkz;BOA.TŞR. KB., 37, s. 16.

Asli görevleri toplumun can ve mal güvenliğini sağlamak olan Kıbrıs zaptiyesinin, bazen bizzat suç işledikleri kayıtlara yansımıştır. 30 Kasım 1857 tarihli kayıta göre Kukla kazasına bağlı Ayayorgi köyünden olan zaptiye eri Hüseyin, Kukla kazası müdürü Rüstem Efendi'nin evini basarak bıçak, başlık ve tüfek çalmış, ayrıca zaptiye Osman'ı yaralamıştı. Zaptiye Hüseyin adam yaralama (cerh) suçundan bir senelik pranga cezası almıştı.(BOA. A.MKT. MVL. 92/75).⁹

Zaptiye erlerinden Lefkoşalı Mustafa ise Hicaz'a gidecek annesini yolcu etmek için Tuzla'da misafir olarak birkaç gece geçirdiği Hacı Hüseyin Ağa'nın evinden, Hacı Hüseyin Ağa'nın damadı Kirlizâde Vamık Mustafa'nın babası Hacı Mehmet Efendi'ye ait bir mushâf-ı kerîm (Kur'an-ı Kerim) çalmıştı. Meclis-i Vâla'nın kararına göre zaptiye Mustafa, görevden alınarak bir sene kürek cezasına çarptırılmıştır. (BOA. A. MKT. MVL. 108/35).

Kıbrıs Zaptiye teşkilatı içinde üstün hizmetlerinden dolayı taltif edilen personel de mevcuttu. Kıbrıs İdare Meclisi 17 Ekim 1875 tarihli kararıyla iyi hizmetleriyle adlarından söz ettirmiş süvari kol vekilleri Latif ve Ali ağaların beşinci rütbeden mecidiye nişanı ile mükafatlandırılmalarını talep etmiş, çıkarılan irade-i seniyye ile bu talep Osmanlı merkez hükümetince uygun görülmüştür. (BOA. İ.DH. 9839).

SONUÇ

Tanzimat dönemi, Osmanlı devletinde kamu hizmetlerinin modernleştirilmesi kapsamında birçok yeni kurumun oluşturulduğu bir dönemdir. Bunlardan bir tanesi de toplumun mal ve can güvenliği ile huzurunu sağlamak üzere kurulan Zaptiye Teşkilatı'dır. 1844 senesinde Tımar sisteminin lağvı ve 1845 senesinde İstanbul'un iç güvenliğini temin için Zaptiye Müşirliği'nin kurulması ile başlayan Osmanlı devletinde yeni bir iç güvenlik teşkilatı oluşturma süreci, bundan sonra esas itibarıyla taşrada İstanbul'dakine benzer bir yapı oluşturulup, denetimini sağlamak çabalarıyla geçmiştir. Bu amaçla 1871 senesine kadar birçok düzenleme yapılmıştır. Dönem başından itibaren Kıbrıs'ta bir zaptiye birliği teşkil edilmeye başlanmış, ancak ilgili düzenlemelere bağlı olarak burada istenilen biçimde bir örgütlenme 1870 senesinde mümkün olabilmıştır. Bu tarih itibarıyla Kıbrıs Zaptiye Taburu, adanın bağlı olduğu Cezair-i Bahr-i Sefîd Vilayeti bünyesinde oluşturulan Zaptiye Alayı'na bağlıydı. Kıbrıs Zaptiye Taburu, 1874 senesi itibarıyla zabitanı ile birlikte toplam 369 zaptiyeden oluşan 4 bölüklü bir birliktir. Dönem boyunca kadrolu zaptiye sayısında sürekli

---

⁹Osmanlı genelinde zaptiye teşkilatının kuruluş sürecinde zaptiye erlerinin görevleri dışında hareket etmeleri en büyük sıkıntılardan biriydi. Nitekim 1857/1858 tarihli kayıta göre taşrada bazı yerlerde zaptiye erleri ile amirlerinin, fukaradan değişik isimlerle para almakta ve değişik yolsuzluklar yapmakta oldukları tespit edilmişti. Bkz; BOA. A. AMD., 83/86.

artış yaşanmasına karşın, Kıbrıs Zaptiye Taburu adanın iç güvenliğini etkin biçimde sağlayabilecek bir konumda değildi. Malî nedenlerden kaynaklı olarak, buradaki zaptiye eri ihtiyacı geçici istihdamlarla karşılanmaya çalışılmıştır. Nitekim, Kıbrıs Zaptiye Taburu’nu oluşturan 4 bölükten bir tanesi *Geçici Zaptiye Bölüğü* idi. Nicelik ve nitelik açısından Kıbrıs Zaptiye Taburu’nunada toplumunun iç güvenlik ihtiyacını tam olarak karşılayabildiği söylenemez. Ancak, hayvan hırsızlıkları ve mahpusların Lefkoşa hapishanesinden firar etmeleri gibi olaylar, hukukî mevzuat ve fizikî altyapı yetersizlikleri gibi faktörlerin de adanın iç güvenliğini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Kuruluş şartları ve gelişimi yukarıda ortaya konulan Kıbrıs Zaptiye Teşkilatının, tüm olumlu ve olumsuz yönleriyle, Kıbrıs’ta Modern İç güvenlik Hizmetleri’nin başlangıcını teşkil etmesi açısından, adanın modern polis teşkilatı tarihinde özgün bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Kaynakça / References

- Aydın, H. Veli (2002). “Tımar Sisteminin Kaldırılması Süreci ve Bazı Değerlendirmeler”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 12, 65-104.
- Can Tunalı, Ayten (2003). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kara Ordusunda Yapılanma (1839-1876)*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Cezaîr-i Bahr-i Sefîd Vilâyet Salnamesi* 1287, 1293.
- Çadırcı, Musa (1997). *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri’nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Gülmez, Mesut (1983). “The First Document On the Establishment of the Police Organization and its source”, *Turkish Public Administration Annual*, 9-10, 53-69.
- Hill, George (2015). *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Çev. N. Can Serbest, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karal, E. Ziya (1988). *Osmanlı Tarihi V, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1839-1856)*, Ankara: TTK Basımevi (4. Baskı).
- Kili, Suna & Gözübüyük, A. Şeref (2000). *Sened-i İttifak’tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları (2.baskı).
- Samani, Hasan (2006). *Tanzimat Devrinde Kıbrıs (1839-1878)*, Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Salnâme-i Askeri* (1282, 1293). İstanbul: Mekteb-i Harbîye-i Şahâne.

Sönmez, Ali (2005). *Zaptiye Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi* (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi.

Sönmez, Ali (2006). “Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Dergisi*, XXIV, 37, 199-219.

Sönmez, Ali (2012). “Osmanlı Devleti’nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatı’ndan Jandarma’ya”, *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007) Bildirileri*, C.VI, 2855-2863, Ankara.

Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, III, 5. Kısım 1793-1908 (1978). Ankara: Genel Kurmay Basımevi.

Yağar, Hasan (2002). “Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci”, *Türkler*, c.13, 629-651, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları

Zia, Nasim (1975). *Kıbrıs’ın İngiltereye Geçışı ve Ada’da Kurulan İngiliz Hakimiyeti*, Ankara.

Diğer Kaynaklar / Other Sources

İrâde Dâhiliye (İ.DH), nr. 36143, 44659, 62742.

İrâdeMeclîs-i Vâla (İ.MVL). nr. 2601, 19578, 23627; 24313.

Şura-yı Devlet (ŞD.), 3220/53.

Sadaret Dairesi Amedi Kalemi (A. AMD.), 14/57, 83/86.

Sadaret Dairesi Mektubi Kalemi Meclis-i Vâla (A.MKT.MVL.), 92/75, 96/81, 97/22, 108/35, 115/ 47, 139/52.

Sadaret Dairesi Mektubi Kalemi Mühimme Odası Belgeleri (A. MKT. MHM.), 299/26, 442/33.

Cevdet Zabtiye (C.ZB.), 53/2616.

Taşra Arşivleri Kıbrıs Mutasarrıflığı Belgeleri, Mutasarrıflığın Karpaz Nahiyesi ile Yaptığı Yazışmalar (TŞR.KB.M.), 258/16; 258/17; 258/124; 258/144

Maliye Nezareti Mesarifat Muhasebesi Defterleri (ML. MSF. d.), nr., 508, 1445.

Maliye Nezareti Varidat Muhasebesi Defterleri (ML. VRD.d.), nr. 486

Maliye Nezareti Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d.), nr. 9420.

Taşra Arşivleri Kıbrıs Mutasarrıflığı Defterleri (TŞR. KB.d.), nr. 30, 33, 37.

SRA. d., nr. 310.

Mutasarrıflık Defterleri (MD), nr.19.